

12. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. – М.: АН СССР, 1957. – 328 с.
13. Цапкин В.Н. Единство и многообразие психотерапевтического опыта /В.Н.Цапкин //Московский психотерапевтический журнал. – 1992. – № 2. – С. 38-48.
14. Щедровицкий Г.П. Об исходных принципах анализа проблемы обучения и развития в теории деятельности // Г.П.Щедровицкий// Избранные труды. – М.: Школа культурной политики, 1995. – С. 197-227.
15. Ясперс К. Смысл и назначение истории: [Сб.] / К.Ясперс. – М.: Республика, 1994. – 527 с.

In the dannaiy article we considered the process of origin and becoming praktiko-oriented psychologies, namely considered the row of going near the construction of process of psychological help. Certain technicians and requirements considered to them, and also defined that methods of psychological help were geographically effective, that for certain regions certain methods befit only.

Keywords: psychology, advising, psikhodrama, geshtal'terapiya, knowledge, necessities, researches, thoughts, psychoactivator, psikhotekhniki, influence, activity, analysis, synthesis, empatiynist', development.

Отримано: 11.11.2011 р.

УДК 159.9.072.43.925/.942

В.С.Романова

Психологічні особливості емоційного інтелекту членів групи з різним соціометричним статусом

Стаття присвячена вивченню особливостей емоційного інтелекту членів групи з різним соціометричним статусом. Висвітлюються результати факторного та кореляційного аналізу цих зв'язків. З'ясовано, що групова активність осіб з різним соціометричним статусом по різному впливає на процеси групової динаміки, при цьому їх соціальна продуктивність істотно обумовлена відмінними показниками в розвитку їхнього емоційного інтелекту.

Ключові слова: емоційний інтелект, групова динаміка, соціометрія, соціометричний статус, факторний аналіз, кореляційний аналіз.

Статья посвящена изучению особенностей эмоционального интеллекта членов группы с различным социометрическим статусом. Освещаются

результаты факторного и корреляционного анализа этих связей. Выяснено, что групповая активность лиц с различным социометрическим статусом по-разному влияет на процессы групповой динамики, при этом их социальная производительность существенно обусловлена отличными показателями в развитии их эмоционального интеллекта.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, групповая динамика, социометрия, социометрический статус, факторный анализ, корреляционный анализ.

Вивченням соціометричного статусу займалися багато закордонних та вітчизняних вчених (Дж. Морено, В.В.Абраменкова, У.Бронфенбреннер, Н. Е. Гронланд, Я. Л. Коломінський, С. А. Котик, Х. Лийметс, Р. Манн, В. С. Мерлін, Н. Н. Обозов, Л. С. Славина, Т.А.Репіна,). Їх дослідження були в основному спрямовані на встановлення взаємозв'язку між соціометричним статусом і такими індивідуально-типологічними характеристиками, як інтровертованість екстравертованість особистості (Г. В. Акопов), зовнішній вигляд людини, шкільні показники, розумова обдарованість, вік, виражена товариськість, готовність допомогти товаришу (Н. Е.Гронланд), темперамент (С. А. Котик), емоційна експансивність (Н.Н. Обозов), активність особистості (Я. Л. Коломінський), та успішність діяльності особистості (Л. С. Славина) і т. п.

З іншого боку, відомі і дослідження взаємозв'язку емоційного інтелекту особистості та її особистісних характеристик. Автори Р.Д. Робертс, ДЖ. Мэттьюс, М. Зайднер, Д.В. Люсин багаторазово показали, що опитувальники на емоційний інтелект корелюють з певними особистісними рисами, особливо з факторами нейротизму, екстраверсії, відкритості досвіду, свідомістю, доброзичливістю. Найбільш сильний зв'язок спостерігається в емоційного інтелекту з нейротизмом, але така висока кореляція деяким дослідникам здається дещо проблематичною.

В дослідженні І.Філіпової за рівнями розвитку емоційного інтелекту порівнювалися екстраверти та інтроверти. Серед екстравертів 44,4 % мають високий рівень EQ, 44,5 % – середній рівень і 11,1 % – низький. У інтровертів спостерігається така тенденція: 25 % мають високий рівень емоційного інтелекту, 50% – середній рівень і 25 % – низький рівень. Серед амбівертів 60 % мають середній рівень емоційного інтелекту, 28 % – низький і 12 % – високий рівень EQ. Тобто в екстравертів переважає високий та середній рівень емоційного інтелекту, в інтровертів домінує середній його рівень, переважна більшість амбівертів має середній рівень. В цілому ж високий рівень емоційного інтелекту спостерігається лише у незначної кількості респондентів. Автор підкреслює, що екстраверти краще керують своїми емоціями, а інтроверти краще себе

мотивують. Однаковою мірою в інтровертів та екстравертів добре розвинені обізнаність, емпатія та вміння розпізнавати емоції інших. Найбільшого успіху можуть досягти екстраверти з високим рівнем EQ, оскільки вони можуть краще урівноважувати власну когнітивну й емоційну сферу для досягнення максимального життєвого успіху.

А у дослідженні І. Н. Андрєєвої проаналізовано взаємозв'язок емоційного інтелекту та індивідуальних проявів самоактуалізації людини. Було виявлено, що студенти з високим емоційним інтелектом, які у цілому здатні адекватно розуміти свої емоції та емоції інших і управляти ними, схильні також приймати цінності, притаманні особистості, яка самоактуалізується. Зокрема, такі індивіди з високим рівнем емоційного інтелекту схильні цінити свої позитивні якості та поважати себе за них; вони приймають себе незалежно від своїх вад чи недоліків; незалежні і схильні керуватися у житті своїми власними цілями, переконаннями, принципами і настановами; виказують тенденцію до швидкого встановлення глибоких і тісних емоційно-насичених контактів з людьми; мають вроджений потяг до набуття знань про навколишній світ; здатні до цілісного сприйняття світу та людей, схильні сприймати природу людини в цілому як позитивну; мають здібність жити сучасними подіями – переживати поточний момент життя у всій його повноті, відчувати нерозривність минулого, сучасного і майбутнього.

Отже, наявні у спеціальній літературі дані засвідчують, що емоційний інтелект є конструктором особистості, який значуще визначає її соціальну поведінку. А оскільки композиція групи – це завжди певна ієрархічна структура людей, які мають різні показники продуктивності у спільній діяльності та здатності до регуляції активності і впливу на оточуючих, то логічно поставити питання про особливості впливу емоційного інтелекту учасників групи на їхній груповий статус, який забезпечує кожному визначений діапазон та відповідні соціально-психологічні можливості виконання відповідної статусу соціальної ролі.

Тому особливим завданням нашого дослідження є необхідність дослідити та проаналізувати індивідуальну позицію особистості у структурованій сталій групі у зв'язку з особливостями розвитку її емоційного інтелекту, а саме: визначити наявність або відсутність взаємозалежностей між складовими емоційного інтелекту та соціометричним статусом учасників дослідження, які стосуються їх позитивного та негативного вибору іншими членами групи за сильним (формальним) і слабким (неформальним) соціометричними критеріями.

Здійснивши емпіричні заміри із використанням соціометричного методу та методик на емоційний інтелект, ми, як і у попередніх випадках, піддали їх статистичній обробці, спочатку засобами кореляційного, а потім і факторного аналізу.

Отримані результати такої роботи узагальнені у таблицях 1, 2.

Таблиця 1 представляє картину встановлених кореляційних зв'язків між основними шкалами нашої модифікації методики Н. Холла та результатами використання соціометричного методу.

Таблиця 1

**Кореляції Пирсона між шкалами модифікованої методики
Н.Холла та результатами використання
соціометричного методу**

Соціометричні вибори Шкали EI	Сильний (формальний) критерій		Слабкий (неформальний) критерій	
	Поз. вибір	Нег. вибір	Поз. вибір	Нег. вибір
Емоційно-компетентна чуйність	,2669	-,0751	,1186	-,0152
	p=,000	p=,311	p=,109	p=,837
Емоційна саморегуляція	1793	,0109	,0892	-,0212
	p=,010	p=,884	p=,917	p=,776
Емоційна саморефлексія	,0439	-,0039	-,0702	,0346
	p=,554	p=,958	p=,344	p=,641
Емоційна аутентичність	,0476	,0862	-,0788	,0751
	p=,521	p=,244	p=,287	p=,352
Робота з негативними емоціями	,2293	,0014	,0381	,0052
	p=,001	p=,984	p=,603	p=,945
Загальний емоційний інтелект	,2307	-,0138	,0269	,0152
	p=,001	p=,853	p=,717	p=,838

Соціометрія дозволяє вимірювати статус особистості як позицію людини у системі зв'язків з іншими людьми. Соціометричний статус є проекцією соціально-психологічних якостей особистості як об'єкта комунікації в групі. Він фіксує величину референтності особи у спілкуванні з іншими людьми

Нагадаємо, що соціометричний статус може бути як позитивним, так і негативним. Позитивний соціометричний статус вказує на сприятливу позицію особи в групі, негативний – на несприятливу. Із таблиці ми бачимо, що всі виявлені достовірні зв'язки між складовими емоційного інтелекту та соціометричним статусом учасників дослідження стосуються позитивного вибору їх за показником сильного (формального) критерію. Для здійснення

такого вибору дослідженням необхідно було керуватись питанням: “Кого із членів колективу ви поважаєте більше за всіх?” Змістовним наповненням слабкого критерію – “Кого з членів своєї виробничої (навчальної) групи Ви бажали б (або не бажали) запросити на свій день народження?”.

Отримані дані однозначно засвідчують важливість врахування особливостей стану розвитку емоційного інтелекту учасників групи (організації) для побудови прогнозу їх групового статусу. Результати дослідження показують, що зростання формального статусу людини в групі значуще пов’язано як із загальним показником її емоційного інтелекту, так і з такими його окремими складовими, як емоційно-компетентна чуйність, емоційна саморегуляція, робота з негативними емоціями. Спробуємо це пояснити.

По-перше, емоційно-компетентна чуйність як здатність здійснювати тактовний позитивний емоційний вплив на інших проявляється в тому, що людина може заспокоїти та підтримати іншого, коли потрібно, урегулювати потенційно конфліктну ситуацію, а в разі необхідності може й мобілізувати інших на виконання важливої роботи. Зазначені прояви, властиві емоційно-компетентному члену групи, високовірогідно буде обумовлювати те, що таку людину будуть в колективі цінувати та поважати.

По-друге, зв’язок соціометричного статусу та здатності до емоційної саморегуляції теж досить очевидний. Урівноважена, розсудлива людина, яка “не втрачає голови” в складних ситуаціях та не “зривається” на колегах по роботі, закономірно буде користуватися авторитетом і повагою серед товаришів.

По-третє, досить цікавий, на наш погляд, зв’язок між статусом та спрямованістю на роботу з негативними емоціями можна пояснити таким чином. Будь-яка професійна діяльність є потенційно стресогенною. В ній, як правило, спостерігається перманентний дефіцит часу та дефіцит інформації для прийняття адекватних рішень. Співробітник, який спрямований на роботу з негативними емоціями, цих стресів боїться менше, він не ховається від життєвих проблем, а навпаки – повертається до них “обличчям”. Негативні емоції в цьому випадку не стають об’єктами витіснення або психологічного захисту, а, навпаки, добре усвідомлюються та осмислюються, що дає носію можливість подальшого професійного і особистісного зростання. Очевидно, що в колективі така позиція співробітника закономірно призводить до зростання поваги до нього інших членів організації.

Отже, відзначаємо, що виявлені в роботі зв’язки загальних показників емоційного інтелекту та емоційної саморегуляції

учасників за методикою Н. Холла стосуються їхнього формального соціометричного статусу у групі, а вираженість свідомого управління емоціями учасників дослідження фіксує зв'язки емоційного інтелекту і відносин в колективі на неформальній основі. Окрім того, конструкт емоційної самосвідомості виявив інформативні статистичні зв'язки як з позитивними, так і з негативними виборами досліджених на формальній основі. Як закономірний підсумок ми маємо достовірні зв'язки між формальним соціометричним статусом людини або повагою до неї з боку інших співробітників (як за негативним, так і за позитивним вибором) та загальною емоційною самосвідомістю.

Як відомо, соціометричний статус члена групи має чотири рівні вираженості: найвищий (лідери), високий (наближені), середній (прийняті), низький (неприйняті). Подальший хід міркувань наводить на думку, що різний соціометричний статус особистості може бути пов'язаний із різними особливостями її емоційного інтелекту, що в цілому здійснює специфічний вплив на групову динаміку. Для того, щоб перевірити таке припущення, ми розбили емпіричні дані зведеної таблиці даних учасників на чотири групи таким чином, що в кожній групі опинились результати досліджених з однаковим соціометричним статусом. Відповідно до традиції соціометричних досліджень кожній групі ми привласнили індекси: α – для лідерів, β – для наближених до них, τ – для прийнятих і Ω – для осіб, відторгннутих групою. Далі для кожної групи був зроблений факторний аналіз за усіма показниками. Розгляд його основних результатів на часі.

У таблиці 2 представлені результати факторного аналізу для групи лідерів, до якої увійшло 44 особи. П'ять факторів другого порядку, які виділились після п'яти оберань чітко вказують на те, що розвиток більшості складових емоційного інтелекту лідерів, які виявляють використані в дослідженні методики, позитивно пов'язані з їх просоціальною спрямованістю, а також із зростанням референтності групи для таких учасників і її згуртованістю (фактор 1). Зростання всіх показників групової динаміки корелює насамперед із здатністю лідерів системно розпізнавати експресивні прояви інших, розрізняти власні емоції, адекватно та автентично виражати їх, що в цілому пов'язано з розвитком їхньої емоційної самосвідомості (фактор 2). Фактор 3 – соціальної активності лідерів говорить про те, що її зростання пов'язано у них із розвитком емпатичних і експресивних складових як елементів емоційної самосвідомості та когнітивною здатністю системно розпізнавати експресивні прояви інших. Такі особливості передусім впливають на зростання їхніх оцінок згуртованості колективу, але разом із тим пов'язані із падінням оцінок групової спрямованості, ак-

тивності та інтегративності. Нарешті, експресивні та емпатичні лідери, які розрізняють і приймають відповідальність за свої переживання, але не цікавляться емоційним життям інших людей і відкидають власні негативні переживання, роблять внесок в розвиток інтегративності групи та її підготовленість до діяльності (фактор 4). З іншого боку, не емпатичні, але рефлексивні лідери, які добре контролюють власне емоційне життя та розуміють експресію оточуючих, також вносять вклад в розвиток групи з позиції її підготовленості до діяльності (фактор 5).

Таблиця 2

**Результати факторного аналізу зв'язків емоційного інтелекту та групової динаміки у групі α -лідерів
Rotated Component Matrix(a) N=44 лідери**

	Component				
	1	2	3	4	5
спрямов	,130		,967		
відповід		-,109	,966		
ініціат		-,110	,956		
підг.дія		,792		,207	,192
спрям 2		,838	-,282		
організ		,826			
активн		,786	-,142		
згуртов	,102	,789	,175		
інтеграт		,656	-,189	,146	
рефернтн	,133	,757		-,263	
роз.ем.екс		,397	,210	-,666	,217
емоц.ком	,769		,255		-,319
ем.с.рег	,639	-,117	-,291		,238
ем.с.реф	,877				,189
ем.аутен	,777	,101	,146		
р.нег.ем	,503			-,514	
заг.ем.і	,974			-,122	
дифер.ем	,664	,228		,265	
вираж.ем		,229	,326	,684	-,125
емпатія	,277		,166	,331	-,616
упр.ем				-,140	,784
пр.відп	,358			,203	,695
заг.ем.с	,561	,161	,271	,627	,328

Отже, на рівні лідерів ми очевидно констатуємо прямий зв'язок зростання більшості показників їхнього емоційного інтелекту із

позитивною груповою динамікою. При цьому особливе місце серед таких показників займає розвиток у них показників за соціально-інтелектуальною шкалою системного розуміння емоцій інших.

У групі в, до складу якої увійшло 87 досліджуваних, виявилось 6 факторів, придатних до інтерпретації, які описують 71,716% варіацій.

Фактор 1 – групової динаміки – виділився як вісь, яка має проєкції всіх відповідних шкал методики Л.Почебут, а також шкал управління емоціями та їх вираження, емоційної саморегуляції, загальної емоційної самосвідомості, шкала розуміння емоцій інших увійшла до цього фактора з від'ємним навантаженням, що є кардинальною відмінністю досліджених групи β , від групи лідерів. Загальний емоційний інтелект у таких осіб пов'язаний з їх відповідальністю та ініціативністю, але не має прямих зв'язків з груповою динамікою (фактор 2). Фактор їх соціальної активності так само позитивно пов'язаний із референтністю і згуртованістю групи, але забезпечується почасти іншими психологічними механізмами, в яких домінують не експресивні та когнітивні, як у лідерів, а емоційно-саморегуляційні процеси. Зростання емоційної самосвідомості учасників групи β (фактор 4) позитивно позначається на організованості, референтності та згуртованості групи. Вона також пов'язана із загальним емоційним інтелектом, розумінням експресії інших, прийняттям відповідальності за власні емоційні стани, що є свідченням роботи активних інтегративно-особистісних механізмів таких осіб. Виявилось також, що емпатичні особи роблять свій внесок у підготовленість групи до діяльності, але зменшують показники спрямованості (фактор 5). Експресивні ж та емпатичні члени групи (фактор 6), маючи проблеми з емоційною регуляцією, знижують показники підготовленості групи до діяльності та підвищують її спрямованість.

У третій τ групі – прийнятих – чисельністю 63 особи виділилось сім придатних до інтерпретації факторів, які охоплюють 92,27% варіацій і змальовують картину психологічних механізмів, істотно відмінну від двох попередніх груп. Перший фактор соціальної пасивності утворений від'ємними показниками відповідальності, ініціативності та спрямованості учасників, а також зниженням організованості, підготовленості до діяльності і спрямованості до членства у групі. При цьому їм властиве зростання показників загального емоційного інтелекту за рахунок розвитку емоційно регулюючих механізмів, помітне місце серед яких належить роботі з негативними емоціями. Цікаво, що психологічні конструкти розрізнення емоцій, вираження та емпатія не входять до складу таких механізмів.

Другий фактор – розрізнення емоційної експресії показує, що за умов набдання здатності до розуміння експресії інших, своїх переживань, прийняття за них відповідальності у представників цієї групи з'являються прояви спрямованості на групу та відповідальної поведінки, вони позитивно оцінюють групову спрямованість, згуртованість, інтегративність і референтність власної групи. Тому, очевидно, що розвиток вищевказаних механізмів – істотний ресурс оптимізації групової динаміки. Зростання ж більшості показників групової динаміки позитивно пов'язано з розвитком у прийнятих але не налаштованих на співпрацю осіб розуміння емоцій інших, емпатії та емоційної саморегуляції. Натомість помітна частина представників цієї групи демонструє зростання вираженості емоцій, емоційно-компетентної чуйності, компетентності і автентичності емоцій при зниженні показників управління ними, роботи з негативними емоціями і прийняття відповідальності за якість емоційного життя (фактор 3).

Характерним для представників цієї групи є той факт, що вираження емоцій у них тісно пов'язане з емоційною чуйністю, яка розвивається пліч о пліч із їх емоційною автентичністю. При цьому їм притаманна низька емоційна саморегуляція: нездатність до управління емоціями та прийняття відповідальності за їх якість (фактор 4).

Цікаву тенденцію виявляє і фактор 5, який демонструє психологічний механізм залучення цих осіб у діяльність організованої та інтегративної групи не на основі емпатії або емоційної чуйності, а через розвиток і актуалізацію у них прийняття відповідальності та емоційної саморегуляції, емоційної автентичності і роботи з негативними емоціями.

Загалом же групова згуртованість, організованість і підготовка до діяльності групи виграє при умові розвитку таких складових емоційного інтелекту прийнятих але пасивних членів групи, як розрізнення емоцій, емпатія, емоційна саморефлексія та розрізнення емоцій інших. За умови, що такі особи не концентруються занадто на роботі з негативними емоціями (фактор 6).

І, нарешті, виявлено, що основним чинником зростання інтегративності, а також референтності і згуртованості групи виступає розвиток просоціальної спрямованості її пасивних членів в єдності із такими показниками їх емоційного самоусвідомлення як емоційна саморефлексія, автентичність, диференціація емоцій та емпатія і управління емоціями (фактор 7).

У результаті факторного аналізу емпіричних показників учасників дослідження, які мають найнижчий соціометричний статус у групі за сильним критерієм (ω) виділилось 6 факторів,

інтерпретація яких дозволяє стверджувати таке. Більшість таких учасників демонструють низьку відповідальність, відсутність ініціативи і просоціальної спрямованості, їм не властива емпатія, вираження емоцій і їх розрізнення, а показники їх загального емоційного інтелекту базуються на емоційній саморефлексії та саморегуляції, адекватності переживань і вираженій роботі з негативними емоціями, тому вони негативно оцінюють більшість показників групової динаміки свого членства у колективі (фактор 1).

Збільшення адекватності сприйняття емоційної експресії оточуючих позитивно пов'язується у них з розвитком емоційного самоусвідомлення, диференціацією власних емоцій, емоційною саморегуляцією і прийняттям відповідальності за свої емоційні переживання. На рівні групових процесів це сприятливо позначається на груповій оцінці показників їх соціальної активності та лінійно корелює з розвитком групової спрямованості, референтності та інтегративності групи (фактор 2). Як демонструє фактор 3, основний внесок в оптимізацію процесів групової динаміки (активності групи, її референтності, підготовленості до діяльності, інтегративності та згуртованості) здійснює розвиток у цих осіб таких складових емоційного інтелекту, як розрізнення експресії інших, емпатія і емоційна саморегуляція. Поруч із цим на найнижчому рівні групової структури ми фіксуємо наявність таких осіб, які будучи високо експресивними, не здатними управляти емоціями та осмислювати свої негативні переживання. Характерно, що активність таких учасників в основному негативно пов'язана з розвитком показників групової динаміки.

П'ятий фактор вказує на те, що, навіть при відсутності базових механізмів інтеграції людини у групу (падінні показників просоціальної спрямованості, емпатії та емоційного комфорту), внесок учасника з найнижчим соціометричним статусом у розвиток групової динаміки може здійснюватись завдяки розвитку механізмів його емоційної саморегуляції, прийняття відповідальності за свої переживання, роботи з негативними емоціями, а також завдяки зменшенню вираженості емоційних проявів.

Найбільш реальна перспектива оптимізації впливу активності неприйнятих осіб на розвиток процесів групової динаміки, зокрема згуртованості, підготовленості до діяльності, організованості (фактор 6), лежить на шляху зменшення їхньої концентрації на роботі з власними негативними емоціями і пов'язаної із цим їхньою специфічною емоційною регуляцією і демонстрацією емоцій. Натомість, розвиток здатності до розрізнення емоційної експресії

інших і емпатії, емоційної рефлексії та аутентичності збільшують внесок осіб з найнижчим соціометричним статусом у позитивну групову динаміку колективу.

Отже, очевидно, що використання рівневого підходу дозволяє стверджувати, що особи з різним соціометричним статусом по-різному впливають на процеси групової динаміки, при цьому їхня активність істотно обумовлена відмінними показниками в розвитку показників їхнього емоційного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку: [Монографія] / О.І. Власова. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2005. – 308 с.
2. Волков И.П. Социометрические методы в социально-психологических исследованиях / И.П.Волков. – Л., 1970.
3. Романова В.С. Необхідність та достатність методик емпіричного дослідження емоційного інтелекту / В.С.Романова // Актуальні проблеми психології: [зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – Том VII. Екологічна психологія. Випуск 27]. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2011. – С.439-361.
4. Романова В.С. Роль емоційної компетентності в підвищенні ефективної соціальної взаємодії членів групи / В.С.Романова // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України; [Спецвипуск: Проект Теоретико-методологічні проблеми психологічного супроводу професійної діяльності; за ред. Чебикіна О.Я.]. – Одеса, 2009. – № 5. – С.140-146.
5. Филатова О. Эмоциональный интеллект как показатель целостного развития личности /О.Филатова // Персонал. – 2000, № 5. – С. 100-103.

The article is devoted to the study of the characteristics of the emotional intelligence of the members of the group with a different sociometric status. Highlights of the results of factor and correlation analysis of these relationships. It is found out that the group activity of persons with different sociometric status on different effect on the processes of group dynamics, in this case, their social productivity significantly due to good performance in the development of their emotional intelligence

Keywords: emotional intelligence, group dynamics, sociometry, sociometric status, factor analysis, correlation analysis.

Отримано: 3.12.2011 р.